

ULOGA EKO-MENADŽMENTA U RAZVOJU ZDRAVSTVENO-REKREATIVNOG TURIZMA OPŠTINE IVANJICA

THE ROLE OF ECO-MANAGEMENT IN THE HEALTH AND RECREATION TOURISM OF IVANJICA

Milan Novović¹, Jovanka Popović²

Rezime: Opština Ivanjica ima kvalitetnu i raznovrsnu osnovu za razvoj turizma. Prirodne atraktivnosti, kao i dostignuti nivo smeštajnih i drugih kapaciteta upućuju na to da se mogu razvijati brojni vidovi selektivnog turizma. Među njima značajno mesto treba dati razvoju zdravstveno-rekreativnog turizma. Specifične karakteristike prostora, veoma povoljna klima, hidrografski potencijali, kao i ostala prirodna obeležja mogu predstavljati dobru osnovu za razvoj ovog vida turizma. U tom smislu, sve više lokalna zajednica treba da bude odgovorna za odabrani vid i tempo turističkog razvoja sa aspekta umeravanja na dugoročni kvalitet i kompleksnu interakciju između turističke ponude, turističke tražnje i okruženja u celini. Strateška vizija, u ovom kontekstu, podrazumevaće i primenu eko-menadžmenta kako u domenu turističke politike tako i u domenu politike na nivou pojedinih nosilaca turističke ponude. Upravljanje na makro i mikro nivou lokalne zajednice treba da postane „conditio sine qua non“ u ostvarivanju ciljeva turističkog razvoja. Stoga ovaj rad umerava pažnju na mogućnosti razvoja zdravstveno-rekreativnog turizma na području opštine Ivanjica, kao i na ulogu koju eko-menadžment treba da ima u razvoju ovog vida turizma, s obzirom na povećanu tražnju turističke klijentele za zdravim i očuvanim prirodnim ambijentom.

Ključne reči: Eko-menadžment, zdravstveno-rekreativni turizam, opština Ivanjica, Rezervat biosfere, vazдушna banja.

Abstract: Township of Ivanjica possesses quality and various foundation for tourism development. Natural attractions as well as achieved level of accommodation and other capacities indicate that different sorts of selective tourism can be developed. Among them significant place should be given to the development of health and recreational tourism. Specific characteristics of the area, very convenient climate conditions, hydrography potential, as well as other natural landmarks can present a good foundation for the development of this kind of tourism. Concerning these facts, the local community should be more responsible for chosen kind and rhythm of tourism development and take into consideration the aim for longterm quality and complex interaction between tourist offer, demand and surroundings. The strategic vision, in this context, will understand the use of eco-management in the field of tourist politics as well as the field of politics on the level of individual bearers of tourist offer. The management on the macro and micro level of the local community should become „conditio sine qua non“ in the achievement of tourist development goals. Concerning that fact, this paper points out the possibilities of health and recreational tourism development in Ivanjica district as well as the part that eco-management should have in the development of this kind of tourism, concerning the increased demand of clients for healthy and natural environment.

¹ Mr Milan Novović, dipl. Ecc, Visoka poslovna škola strukovnih studija iz Čačka, Učiteljska 1, Čačak, novovic.milan@gmail.com

² Mr Jovanka Popović, dipl. Ecc, Visoka poslovna škola strukovnih studija iz Čačka, Učiteljska 1, Čačak, jobajcetic@gmail.com

Key words: *Eco-management, health and recreational tourism, township of Ivanjica, air bath, reservation of biosphere*

UVOD

Opština Ivanjica deli sudbinu većine lokalnih samouprava u Srbiji koje su bile pogođene krizom 90-ih godina prošlog veka. Privredni razvoj je bio zasnovan na tekstilnoj i drveno-prerađivačkoj industriji. Poslednjih godina od strane opštinskih vlasti, kroz različite strategije i planove definisani su određeni prioriteti, gde je u okviru podsticaja razvoja privrede prioritet dat razvoju turizma. Ivanjica je relativno nova destinacija na turističkom tržištu, ali sa raznovrsnim resursima koji mogu biti efikasno iskorišćeni. Posebno prirodni turistički potencijali pružaju izuzetne uslove za razvoj različitih vidova turizma, kojima se mogu zadovoljiti potrebe turista koji preferiraju zdrave prirodne sredine.

Naša civilizacija je oslobodila čoveka fizičkog rada, ali je zato produkovala razne bolesti (bolesti srca i krvotoka, šećernu bolest, duševne bolesti itd.). Zato je slobodno vreme prilika da organizam obnovi telesnu i duševnu snagu. U savremenom procesu transformacije turističke ponude, zdravstveni turizam je više od lečilišnog. On podrazumeva obogaćenje sadržaja boravka posetilaca i stvaranja različitih programa (rehabilitacija, wellness i sl.) za brojne potrebe savremenih turista.

Upravo zbog navedenih činjenica, a polazeći od zavidnih resursa kojima raspolaže opština Ivanjica, posebnu pažnju treba posvetiti razvoju zdravstveno-rekreativnog turizma. Ovaj prostor, s obzirom na očuvane prirodne potencijale može omogućiti rekreaciju u fizičkom i psihološkom smislu, vršeći na taj način značajan uticaj na poboljšanje zdravstvene i radne sposobnosti turista. Za razliku od ostalih oblika turizma, a s obzirom na postojeće materijalne i ljudske resurse, razvoj zdravstveno-rekreativnog turizma ne zahteva značajnija finansijska ulaganja, što može biti povoljna okolnost za opštinu u uslovima oskudnosti sredstava zbog tekuće globalne ekonomske krize.

U tom pogledu ključnu ulogu treba da ima eko-menadžment, odnosno menadžment okruženja, kao koncept koji potencira značaj kvaliteta života potrošača i koji vodi računa ne samo o ekonomskim aspektima aktivnosti u turističkom razvoju već i o onim koji u fokus stavljaju okruženje i njegovu zdravu sredinu. Jedan od osnovnih preduslova uvođenja eko-menadžmenta u turističko poslovanje opštine Ivanjica je etički način razmišljanja najvišeg rukovodstva, koji se mora bazirati pre svega na preduzetničkoj odgovornosti koja je iznad kratkoročne optimizacije profita. Zato je neophodno da eko-menadžment postane neizostavni deo poslovnih strategija i planova, što do sada to nije bio slučaj.

OPŠTI PODACI O OPŠTINI IVANJICA

Opština Ivanjica prostire se između planinskih venaca Mučnja, Javora, Golije, Radočela, Čemernice i dragačevskih planina. Smatra se da je ovo izrazito planinsko područje dobilo ime po ivama kojih je u prošlosti bilo u izoblju u ovom kraju. Uobičajeni naziv za ovu opštinu je Moravički kraj. On se približno poklapa sa teritorijom opštine i obuhvata jugozapadni deo Srbije, poznat kao Starovlaško-Raška visija [8, s. 13].

Moravički kraj je 1833. godine priključen Miloševoj Srbiji, a Ivanjica je stekla status varoši 1866. godine, Ukazom Kneza Mihaila Obrenovića, među prvima u regionu. Opština Ivanjica obuhvata teritoriju ranijeg sreza Moravičkog, čije je sedište bila Ivanjica. Moravički srez administrativno je formiran kad i svi drugi srezovi u Kneževini Srbiji, posle ukidanja nahija, a ukinut je 1964. godine kada su u Srbiji stvoreni regioni i opštine. Opština Ivanjica bila je u Užičkom regionu sve do administrativne organizacije 1992. godine kada su stvoreni okruzi. Od tada opština Ivanjica nalazi se u sastavu Moravičkog okruga čije je sedište Čačak. Tako se, posle dužeg perioda vezanosti za Užice, Ivanjica našla sa opštinama sa kojima u saobraćajnom i privrednom pogledu čini prirodnu celinu. U Moravički okrug pored Ivanjice ulaze još opštine Gornji Milanovac, Čačak i Lučani. Sa površinom od 1.090 km², Ivanjica spada među teritorijalno najveće opštine u Srbiji i zauzima šesto mesto.

Prema popisu iz 2011. godine, na teritoriji opštine živi 32.047 stanovnika. [12, s. 17]. Na osnovu podataka zvaničnih popisa stanovništva, može se videti da razvoj stanovništva beleži nepovoljne tendencije koje se ogledaju u produbljivanju depopulacije i demografskog starenja. Sadašnji broj stanovnika umanjen je za 9,6% u odnosu na prethodni popis iz 2002. godine.

Stanovništvo opštine je raspoređeno u 48 naseljenih mesta. U gradskom području živi 44,4%, a 20,5% stanovnika je naseljeno u prigradskim naseljima, dok 24,87% građana živi u naseljima koja su

od centra udaljena od 10 do 30 km. Skoro 8% stanovništva živi u selima koja u od grada udaljena preko 40 km [9, s. 5]. Prosečna gustina naseljenosti ima tendenciju pada, sa 32 st./km² u 2002., na 29,4 st./km² u 2011. godini.

Opština Ivanjica se nalazi u jugozapadnom delu Srbije i udaljena je od Beograda 224 km. Graniči se sa istoka opštinama: Kraljevom, Raškom i Novim Pazarom; sa zapada opštinama: Ariljem, Novom Varoši i Sjenicom; a sa severa opštinom Lučani.

Ivanjica i ceo Moravički kraj su, preko Arilja, povezani sa magistralnim putem Beograd – Južni Jadran i sa prugom Beograd – Bar. Putem preko Guče Ivanjica je povezana sa Čačkom, preko Kaone sa Kraljevom, a preko Javora, Sjenice i Novog Pazara izlazi na Ibarsku magistralu. Dakle, opština Ivanjica se nalazi u blizini glavnih saobraćajnih pravaca od Beograda na jug i od Čačka na istok i zapad. Stoga je turistički položaj opštine veoma povoljan. Imajući u vidu veliki značaj ovih putnih pravaca, lokalna saobraćajna preduzeća, pristupila su modernizovanju starih i izgradnji novih lokalnih puteva, kako bi se što bolje valorizovali svi atraktivni turistički motivi.

KRATAK OSVRT NA PRIRODNE TURISTIČKE VREDNOSTI OPŠTINE IVANJICA

Reljef Moravičkog kraja je veoma razdužen i pod šumom raznog tipa. Važnije planine u slivu Moravice su: Golija, Javor i Mućanj.

Golija leži između sliva Moravice i Raške visoravni, a pruža se lučno u dužini 32 km. Najviši vrh je Jankov kamen nadmorske visine 1.883 m. Znatne površine ove planine su obrasle listopadnom i četinarskom šumom. Prema mnogim analizama u svetu i kod nas, Golija se smatra planinom najkompleksnijih ekoloških vrednosti i najboljom energetsom tačkom zbog kvalitetne ruže vetrova, jonizacije vazduha i izuzetne biocenoze [7, s. 27]. Zbog toga Golija u budućem turističkom razvoju može biti pogodna za rešavanje problema tzv. biznis-stresova, što joj omogućava da postane specifičan centar modernih zdravstveno-rekreativnih turističkih kretanja. Javor se prostire između sliva reke Nošnice i Pešterske visoravni. Najveći vrh je Vasilin vrh 1.519 m.n.v. Bogat je listopadnim i četinarskim šumama. Takođe i Mućanj ima blaže planinske strane koje su pokrivene šumom.

Moravički kraj raspolaze atraktivnim i bogatim hidrografskim turističkim vrednostima. To su mineralni izvori, reke i prirodna jezera. Izvori mineralnih voda se nalaze u mestu Brusnik na Goliji, zatim u Ivanjici na više mesta (Bukovici, Gliječi, Cerovi, Marinoj reci) i u Priličkom Kiseljaku. Zajedničko za sve te izvore je da se još uvek nedovoljno eksploatišu.

Na teritoriji opštine Ivanjica se nalaze vodotokovi dva sliva: sliva Moravice i sliva Studenice, koji su razdvojeni masivima i obroncima Golije. Ukupna dužina vodotoka na teritoriji opštine Ivanjica računa se na 215 km, a površina na oko 355 ha [9, s. 7]. Moravica nastaje ispod sela Gledice od Golijske reke i Jabukovačkog potoka, čija su izvorišta na obroncima planina Golije i Javora. Studenica je leva pritoka Ibra, a izvire na mestu zvanom Odvraćenica, takođe na Goliji.

Izuzetnu prirodnu zanimljivost Moravičkog kraja predstavljaju i dva prirodna jezera. Prvo je Tičar jezero, koje se nalazi na severozapadnoj strani Golije na 1.420 m.n.v. Drugo jezero je Nebeska suza, a nalazi se takođe na ovoj planini na mestu zvanom Okruglica na nadmorskoj visini od 1.300 m.

Prema geografskoj širini (43° i 34°) Ivanjica i njena okolina bi trebalo da imaju umereno-kontinentalnu klimu, ali su reljef i biljni pokrivač uticali da skoro ceo Moravički kraj ima planinsku klimu. Najznačajniji podaci vezani za klimu su sledeći: srednja godišnja temperatura je 9,3°C, apsolutni temperaturni maksimum 38,4°C, apsolutni temperaturni minimum -25,2°C, prosečna godišnja količina padavina 920 mm, relativna vlažnost vazduha 78,2%, broj snežnih dana 80-100, debljina snežnog pokrivača 44-60 cm, ukupna godišnja insolacija 1.933 h [9, s. 10].

Karakteristike klime svrstavaju ovaj kraj u ekskluzivne evropske klimatske banje i nije slučajno u Ivanjici izgrađen Zavod za prevenciju, lečenje i rehabilitaciju bolesti krvi. Optimalna temperatura za rekreaciju ljudi je između 12 i 25°C, a kako ovu temperaturu ima Ivanjica u letnjim mesecima zaključak je da ona ima klimatski pogodno tlo za sportsko-rekreativni i zdravstveni turizam.

Od ukupne površine opštine, većina teritorije je pod šumama. Do 1500 m.n.v zastupljeni su lišćari, a iznad ove visine četinari. Povoljna klima je uticala na razvoj biljnog sveta sa velikim brojem biljnih vrsta. Biljni svet Moravičkog kraja sadrži različite i brojne vrste koje su karakteristične za Balkansku biogeografsku oblast, a poseban kuriozitet je endemska vrsta Pančićeva omorika [4, s. 58]. Šume su bogate šumskim voćem, gde su na primer za maline i kupine vezane interesantne

manifestacije, koje mogu biti razvojna turistička šansa pre svega izletničko-manifestacionog turizma. Životinjski svet Moravičkog kraja je veoma raznovrstan. Njegovi šumski prostori bogati su kako krupnom tako i sitnom i pernatom divljači, a brojne životinjske vrste srećemo i u vodama.

MOGUĆNOSTI ZA RAZVOJ ZDRAVSTVENO-REKREATIVNOG TURIZMA U OPŠTINI IVANJICA

Početak razvoja turizma u opštini Ivanjica vezuje se za 30-e godine XX veka, kada je Ivanjica, zajedno sa Dubrovnikom, Cetinjem i Kotorom, proglašena za banjsko i klimatsko mesto [9, s. 54]. Posle Drugog svetskog rata tokom 70-ih godina u selima ivanjičkog kraja, počeo je da se razvija i seoski turizam. Selo Devići su pionir u razvoju seoskog turizma u Srbiji.

Golija, jedna od najlepših i šumom najbogatijih planina u Srbiji, je značajno prirodno zdravstveno lečilište. Njenu lepotu upoređuju sa najprivlačnijim delovima Švajcarske. Golija spada u grupu planina iznad 1.800 m.n.v. sa stimulativnim klimatom čija atraktivnost deluje i na udaljenije centre sa tradicijom i navikama u zimskim sportovima i izletničko-rekreativnim aktivnostima.

Golija slobodno može nositi epitet vazdušne banje, u kojoj se razlikuju tri klimatska reona. Prvi, dolinski sa brdskim, obuhvata prostore do 700 m.n.v, a karakteriše se umereno kontinentalnom klimom. Drugi, prelazni, obuhvata prostore između 700 i 1.300 m.n.v, sa dugim i ostrim zimama i kratkim i svežim letima. Treći, planinski, obuhvata područje sa nadmorskom visinom preko 1.300 m. Karakterišu ga oštre i hladne zime i kratka prohodna leta. Ovi predeli pružaju idealane uslove za pripreme sportskih ekipa, kao i za škole u prirodi. Golijska reka poseduje stazu zdravlja dugu 4.800 m i obeleženu planinsku stazu dugu 60 km sa visinskom razlikom od 650 m.

Vlada Republike Srbije je područje planina Golije i Radočela stavila pod zaštitu kao Park prirode pod imenom „Golija“, kao prirodno dobro. Površina parka je 75.183,96 ha, koja se prostire na teritoriji sledećih opština: Ivanjica, Raška, Kraljevo, Novi Pazar i Sjenica [7, s. 2]. Najveći deo površine Parka Golije, 41.755 ha (55,5%), pripada opštini Ivanjica. Zbog izuzetne očuvanosti izvornih prirodnih (mnogobrojni izvori, gusta rečna mreža, razudjen reljef, plodno zemljište, raznovrstan biljni i životinjski svet) i kulturnih vrednosti (manastiri Studenica, Gradac, Kovilje, crkva Sv. Preobraženja), na predlog Zavoda za zaštitu prirode Srbije, MAB/UNESCO komitet u okviru Parka prirode „Golija“ proglasio je Rezervat biosfere Golija – Studenica čija površina iznosi 53.804 ha.

Zdrava planinska klima i prirodni uslovi, uz izgrađene smeštajne kapacitete i kulturna dobra sa ljubaznošću ljudi ovog kraja, čine izvanredne uslove za razvoj turizma, fizičke i psihičke rekreacije, zdravstvene prevencije i lečenja. Širi prostor Golije raspolaze očuvanim resursima takvih prirodnih karakteristika koji omogućavaju razvoj zdravstveno-rekreativnog turizma na visokom nivou.

Shodno prirodnim vrednostima koje poseduju, planine Moravičkog kraja su veoma pogodne za odmor, oporavak i rekreaciju u turističke svrhe. Te planine nude mnogo toga što zahteva savremena balneoklimatologija: velika prostranstva šuma, („fabrike kiseonika“); veća vazdušna strujanja zbog velike diseciranosti reljefa, što omogućava pozitivno delovanje na kardiovaskularne, disajne i respiratorne organe; brojne izvore pitke vode, koji pripadaju prvoj kvalitetnoj grupi voda sa prilagođenom temperaturom; kao i nadmorsku visinu koja najpovoljnije deluje na organizam.

Klima visine od 300 do 600 m.n.v, tj. umereno planinska klima, pogodna je za lečenje hroničnih disajnih oboljenja dijabetesa, žučnog kamena, itd. Klima od 600 do 1.200 m.n.v, tj. subplaninska klima, povoljna je za lečenje plućne tuberkuloze, kamena u bubregu i rekoalescenata [3, s. 124]. Za klimatska lečilišta najbolja nadmorska visina je od 600 do 1.500 m.n.v, što je pogodno za izletničko-rekreativni turizam sa dodatkom vikenda (do 600 m.n.v), za lečenje disajnih organa (do 1.000 m.n.v), za kardiovaskularne bolesti i sportsko-rekreativne aktivnosti (do 1.500 m.n.v).

Imajući u vidu navedene karakteristike klimatologije može se reći da je ono najdragocenije što Moravičani mogu pružiti turistima – čist vazduh, a to je velika prednost ovog kraja imajući u vidu da je savremeni svet evidentno ugrožen povećanim zagađivanjem čovekove okoline.

Rekreativni vid turizma nadovezuje se na zdravstveni i čini sa njim komplementarnu celinu. Razvijene saobraćajnice i pristup brojnim turističkim resursima omogućavaju šira turistička kretanja i organizovanje izletničko-rekreativnog turizma. Najčešće posećivana izletišta su:

- ✓ Brojna sela opštine, posebno ona na planinama, koja svojim bogatim turističkim resursima predstavljaju dobar potencijal za razvoj ne samo seoskog već i izletničko-rekreativnog turizma;
- ✓ Značajniji turistički lokaliteti, kao što su: spomenik majoru Iliću, ostaci Karadorđevih šančeva, grudobrani iz srpsko-turskog rata, Jankov kamen, Tičar jezero i Golijaska reka;
- ✓ Centar grada Ivanjice, sa turističkim motivima kao što su: Kameni most, Hidrocentrala sa vodopadom, Jeremića kuća, crkva Sv. cara Konstantina i carice Milice, itd.

Izleti su mogući i planinarskim stazama, kojima se može stići do svih potencijalnih izletničkih punktova na planinama i do prelepih vidikovaca. Najpoznatiji vidikovac je na Jankovom kamenu, najvišem vrhu Golije, koji daje predivan pogled na veliki deo Srbije. Izletničko-rekreativna turistička putovanja se mogu izvoditi preko cele godine, pa shodno tome ovaj oblik turizma ima dobre perspektive za razvoj. Nadmorska visina iznad 600 m, pruža idealne uslove za pripreme raznih sportista. Zato je Ivanjica odavno stekla epitet izvanrednog mesta za sportsko-rekreativni turizam, zbog posebnih uslova koje ima za pripreme vrhunskih sportskih ekipa. Već dugi niz godina Ivanjica je odbojkaški kamp naše reprezentacije, kao i odbojkaških klubova. Pored sportista, mnoga preduzeća iz Srbije, ali i iz susedstva svoje radnike šalju na odmor i rekreaciju u ovo mesto. Polazeći od činjenice da su ljudi nakratko zaboravili šta znači priroda za čoveka, ali da se danas opet vraćaju njoj, može se zaključiti da postoje ogromni potencijali za razvoj zdravstveno-rekreativnog turizma u ovom kraju.

ZNAČAJ EKO-MENADŽMENTA ZA DALJI RAZVOJ ZDRAVSTVENO-REKREATIVNOG TURIZMA U OPŠTINI IVANJICA

Zdravstveni turizam predstavlja putovanje u druge zemlje sa ciljem da se dobije zdravstvena nega. To je naziv za jednu potpuno novu i rastuću industriju koja ljudima omogućava da reše svoje zdravstvene probleme, dok istovremeno putuju na odmor i uživaju u lepotama zemlje [10]. Postoje tri vrste zdravstvenog turizma: lečilišni (lečenje i jedan vid oporavka), kurativni (rehabilitacija) i wellness (dobro stanje tela i duha). Aktuelni evropski trendovi pokazuju da preko 10% klijenata putuje na različite zdravstvene tretmane u inostranstvo. U svetu permanentno raste trend tražnje za specijalizovanim zdravstveno-rekreativnim centrima koji nude kombinaciju lečenja, rehabilitacije i rekreacije. U tim okolnostima, opština Ivanjica ima razvojnu šansu za aktiviranje ove vrste turizma. Institucionalna podrška takvom turističkom razvoju je na zavidnom nivou. Nosioci zdravstvene zaštite u opštini Ivanjica su Dom zdravlja i Zavod za specijalizovanu rehabilitaciju.

Dom zdravlja pruža zdravstvenu zaštitu na primarnom nivou zaštite korisnicima sa područja opštine Ivanjica. Zavod za specijalizovanu rehabilitaciju posluje kao državna ustanova koja pored medicinskog ima i turistički karakter. Osnovna delatnost Zavoda je medicinska rehabilitacija i pružanje usluga na bazi zdravstveno-rekreativnog turizma. Zavod raspolaže sa 250 postelja, zatvorenim bazenom, saunom i terenima za male sportove [5, s. 21]. U Zavod se može doći ne samo na lečenje već i na odmor i rekreaciju. To potvrđuju i različiti zdravstveno-rekreativni programi: program rekreacije radnika, program pripreme sportskih klubova, program „vidend u Ivanjici“ [11].

Na osnovu dugogodišnjih ispitivanja uticaja podneblja na zdravlje ljudi i posle iscrpnog elaborata, Vlada Republike Srbije je 2000. godine proglasila Ivanjicu za prvu vazдушnu banju u našoj zemlji. Prostor banje obuhvata 2.156,5 ha, na nadmorskoj visini od 468 m, koja se smatra optimalnom kako za zdrave tako i za većinu osoba sa različitim bolestima. Voda i vazduh su izrazito čisti i smatraju se lekovim, što nedvosmisleno pokazuje da je ovo područje izrazito povoljno za lečenje i rehabilitaciju malokrvnosti, plućnih oboljenja, alergija i neuroloških oboljenja. Imajući u vidu prirodne vrednosti i druge resursne kapacitete, na menadžment strukturama opštine Ivanjica je da u pravcu razvoja turističkih aktivnosti posebnu pažnju posvete zdravstveno-rekreativnom turizmu.

Danas se u upravljanju kvalitetom turističkih usluga dosta pažnje poklanja tzv. ekomenadžmentu, pod kojim se podrazumeva uobličavanje, upravljanje i razvoj preduzeća i organizacija odgovornih prema životnoj sredini [6, s. 147]. Shodno tome, u cilju zaštite prirodne sredine, neophodno je dati niz korisnih aktivnosti kako bi se minimizirali konflikti između ekonomskih premisa i ekoloških zahteva poslovanja [1, s. 223]. Te aktivnosti ujedno odražavaju i značaj koji ekomenadžment mora imati u budućem razvoju zdravstveno-rekreativnog turizma u opštini Ivanjica,

odnosno niz preporuka kojih se treba pridržavati, bez obzira na vrstu organizacije. Neke od tih aktivnosti po različitim aspektima poslovanja bile bi:

- Informacija/Savetovanje (uvesti eko-bilanse za sve aspekte poslovanja, intenzivirati saradnju sa službama za eko savetovanje i informisanje);
- Organizacija (stvoriti eko-tim nadležan za životnu sredinu, definisati odgovornosti prema životnoj sredini, izgraditi moderan sistem menadžmenta za zaštitu prirodne sredine);
- Rukovodstvo/Zaposleni (u kriterijume za izbor novozaposlenih uzeti u obzir ponašanje prema životnoj sredini, u okviru organizacione kulture i klime infiltrirati ekološke odnose);
- Nabavka/Kupovina (istraživati nova tržišta nabavke, i to pre svega bio-proizvoda i eko-proizvoda, dobavljače ocenjivati na osnovu ekoloških kriterijuma);
- Proizvodnja (ostvarivanje učinaka vršiti na način da se štiti životna sredina, eliminisati procese koji su štetni po prirodnu okolinu);
- Marketing (celokupan asortiman proveriti sa stanovišta podnošljivosti za životnu sredinu, diferencirati cene onih proizvoda i usluga koji zadovoljavaju ekološke zahteve);
- Finansije/Investicije (prilikom izgradnje resursnih kapaciteta uzeti u obzir ekološke kriterijume, podsticati eko-inovacije, koristiti akcione programe i olakšice koje štite životnu sredinu);
- Kontrola (uvesti eko-controlling i eko-nadzor).

ZAKLJUČAK

Opština Ivanjica raspolaže značajnim prirodnim resursima, koji pružaju velike mogućnosti za kvalitetan razvoj turizma kao privredne grane. Zahvaljujući prirodnim potencijalima moguće je razvijati zimski, sportski, rekreativni, zdravstveni, turizam na seoskim imanjima, eko-turizam, itd.

Imajući u vidu da savremeni turisti u današnjim uslovima preferiraju sve više ekološki očuvane, zdrave sredine, industrijski neproduktivne, poljoprivredno ekstenzivne, kakav je prostor opštine Ivanjica, to se on može primenom odgovarajuće nacionalne i lokalne strategije usmeriti na razvoj u turističke svrhe i tako postati izuzetno privlačan turistima, pre svega iz većih gradskih sredina i zagađenih industrijskih centara. Sa druge strane, turističko aktiviranje ovog prostora može imati za rezultat, posmatrano sa ekonomskog aspekta, značajan priliv finansijskih sredstava.

Šire područje opštine Ivanjica raspolaže resursima takvih prirodnih karakteristika sa očuvanim kvalitetom okoline, koji između ostalog omogućavaju razvoj zdravstveno-rekreativnog turizma na visokom nivou. Za takav razvoj, današnji savremeni trendovi, kao i način poslovanja i komuniciranja zahtevaju moderni menadžment, koji će pored ekonomskih premisa biti upoznat i sa problemima životne sredine, kao i sa osnovnim instrumentima i pravilima upravljanja u oblasti ekonomije, tako i životne sredine. Veliku pažnju menadžment okruženja opštine Ivanjica treba da posveti unapređenju ekološke svesti domicilnog stanovništva, edukaciji kadrova zaposlenih u sektoru turizma, kao i marketingu odnosno promocijnim aktivnostima. U tom smislu, uloga eko-menadžmenta je u sveopštem rešavanju pitanja zaštite životne sredine, kontroli kvaliteta proizvoda i saniranju svih eventualno nastalih poremećaja u radnoj sredini, a u cilju održanja kvaliteta proizvoda i zdravlja ljudi.

U ukupnom turističkom i privrednom razvoju opštine Ivanjica permanentna razvojna šansa treba da bude zdravstveno-rekreativni turizam, koji u budućnosti može omogućiti masovnija kretanja u cilju prevencije, rehabilitovanja i lečenja. U sadejstvu sa okolnim planinama, vodenim resursima i zdravom klimom, ovo područje može postati značajno balneoklimatološko mesto u Srbiji, odnosno centar zdravstveno-rekreativnog turizma, kao što je to područje Davosa u Švajcarskoj.

LITERATURA

1. Ćosić, M. (2007), *Upravljanje kvalitetom turističkih usluga*, Visoka turistička škola, Beograd.
2. Ćurčić, U. (2001), *Turističko-poslovni vodič – Moravički kraj*, Imanuel, Čačak.
3. Dukić, D. (1977), *Klimatologija*, Naučna knjiga, Beograd.
4. Gajić, M. (1989), *Flora i vegetacija Golije i Javora*, Šumarski fakultet, Beograd, OOUR Šumarstvo Golija, Ivanjica.
5. *Lokalni akcioni plan za mlade 2010-2014.*, Opština Ivanjica, 2008.

6. Müller, H. (2000), *Qualitätsorientiertes Tourismus – Management*, Verlag Paul Haupt, Bern.
7. *Program zaštite i razvoja Parka prirode Golija i rezervata Biosfere Golija – Studenica za period 2003-2007.*, Beograd, JP „Srbijašume“, Republika Srbija, 2002.
8. Ristić, M. (1963), *Stari Vlah – do početka oslobođenja od Turaka*, Turistička štampa, Beograd.
9. *Socio-ekonomska analiza opštine Ivanjica*, SO Ivanjica, Ivanjica, 2008.
10. http://www.belmedic.rs/sr/zdrastveni_turizam.html
11. <http://www.zavodivanjica.co.rs/Srpski/Programi.htm>
12. <http://media.popis2011.stat.rs/2011/prvi-rezultati.pdf>